

Pokrof

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

JAARGANG 63

NUMMER 1

JAN-FEB 2016

- 3 Mensen met een beperking: Orthodoxe perspectieven**
– Huub Vogelaar
- 6 Bezoek Servië: enkele waarnemingen** – Vader Theodoor van der Voort
- 8 Meditatie: Sint-Josafat, Prins van India** – Leo van Leijsen

Sint-Josafat van India, Russische icoon (Foto: Temple Gallery, Londen).

- 10 Katholieke Universiteit in Iraaks Koerdistan** – Herman Teule
- 13 De Kerk van Macedonië**
– Paul Brenninkmeijer
- 17 Boekbespreking: Nestorkroniek**
– Dolf Bruinsma
- 19 Andrei Sjeptitski-colloquium**
– Frans Hoppenbrouwers
- 22 Korte Berichten**
- 23 Byzantijnse Liturgie X: Anafora**
– Paul Brenninkmeijer

Onder de beste wensen voor het Nieuwe Jaar brengen we u het eerste nummer van 2016. Een Pokrof-editie met velerlei onderwerpen. Mensen met een beperking vormen *binnen én voor* de Kerk een uitdaging. Huub Vogelaar vertelt naar aanleiding van een speciale conferentie hierover in Griekenland over het Orthodoxe perspectief in dezen. In het artikel van aartspriester Theodoor van der Voort en iets verder van Paul Brenninkmeijer komen de huidige Orthodoxe Kerken van respectievelijk Servië en Macedonië aan bod. Herman Teule schrijft over hoe katholieken met het stichten van een universiteit in Irak tegen de stroom in kiezen voor een christelijke toekomst in het Midden-Oosten. Dolf Bruinsma bespreekt de eerste Nederlandse vertaling van de Nestorkroniek. Frans Hoppenbrouwers behandelt de voor de oecumene belangrijke Oekraïense grieks-katholieke aartsbisschop van Lviv uit de eerste helft van de 20^e eeuw, mgr Andrei Sjeptitski. De vaste rubrieken 'Meditatie' en 'Byzantijnse Liturgie' gaan achtereenvolgens over de nogal opmerkelijke heilige Josaphat van India en over de Byzantijnse anafora.

Kortom, in de beste traditie van Pokrof weer een gevarieerd nummer. Veel plezier bij het lezen ervan.

Leo van Leijsen,
redactiesecretaris

De illustraties op de omslag:

Voorzijde: De evangelist Lukas;
Achterzijde: De apostel Philippus. Beide Griekse iconen, ± 1700 (Foto's: Temple Gallery, Londen).

Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Redactie: Paul Baars, Paul Brenninkmeijer, Dolf Bruinsma, Geert van Dartel, Dolf Langerhuizen (hoofdredacteur), Leo van Leijsen (redactiesecretaris), Heleen Murre-van den Berg, Katja Tolstaja, Huub Vogelaar.

Administratie en redactiesecretariaat:
Pokrof, Emmaplein 19^D,
5211VZ 's-Hertogenbosch, tel: 073-7370026,
e-mail: secretariaat@oecumene.nl, website:
<http://www.oecumene.nl/Publicaties/Pokrof>
De auteurs zijn verantwoordelijk voor de

inhoud van hun bijdragen en geven niet de mening van de redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor titels en tussenkopjes alsook voor foto's en hun onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in aankondigingen van liturgievieringen en evenementen kan de redactie niet aansprakelijk worden gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.

Opzeggingsdienen vóór 1 december in 's-Hertogenbosch te geschieden, anders wordt men verondersteld abonnee te blijven.

De abonnementsprijs is €20,
giro IBAN: NL 61 INGB 0005679145
(BIC: INGBNL2A) t.n.v. Tijdschrift Pokrof,
's-Hertogenbosch.

Opmaak: VANDARTEL, Oss
Drukwerk: Van Stiphout, Helmond.

Mensen met een beperking

Orthodoxe theologische perspectieven

Eind september 2015 organiseerde de Orthodoxe Academie voor Theologische Studies in Volos (Griekenland) een internationale theologische consultatie over het thema mensen met een beperking, soms ook gehandicapten genoemd. De Volos Academie functioneert als een open forum voor reflectie en dialoog tussen enerzijds de Orthodoxe Kerk en anderzijds de wereldwijde academische wereld en de oecumene. Maar ook het gesprek tussen Orthodoxe Kerken onderling hoort bij de doelstellingen.

De conferentie kwam tot stand in samenwerking met EDAN (Ecumenical Disability Advocates Network), een oecumenisch netwerk voor mensen met een beperking (Eng. *disability*) dat deel uitmaakt van de Wereldraad van Kerken. Een van de doelen van de Volos-bijeenkomst was het presenteren van orthodoxe theologische perspectieven op personen met een beperking aan andere kerken. Mogelijk inspireert het ze om met vernieuwde betrokkenheid aan de slag te gaan met kerkleden met een handicap. Het is een wat gedurfd voorname, want Orthodoxe Kerken lopen hierin bepaald niet voorop. Volgens de Griekse orthodoxe theoloog Aikaterini Pekridou lijken studies over gehandicapten een onontgonnen gebied voor de

Deelnemers aan de theologische conferentie over mensen met een beperking te Volos in Griekenland (Foto: WWC News).

orthodoxe theologie (in het 'Orthodoxe Handboek over Oecumene' uit 2014¹). Volgens haar zou het onderwerp 'mensen met een handicap' de Orthodoxe Kerk juist moeten stimuleren tot meer oecumenische dialoog. In dit artikel belicht ik orthodoxe theologische opvattingen die in Volos werden voorgesteld.

Het woord handicap

Maar eerst wil ik het begrip handicap wat preciezer beschrijven, want het woord ligt gevoelig. Het sleutelwoord van de conferentie in Volos was het Engelse woord 'disability', dat verwijst naar de heikele situatie van mensen met een beperking in kerk en maatschappij. Iemand wordt 'disabled' door een wereld die uitsluit en niet toegankelijk is (materieel of immaterieel). Gehandicapt zijn is een fysieke en mentale toestand die een persoon belemmert in zijn bewegingen, zintuigen en activiteiten. Gehandicapten worden ook wel invaliden genoemd of met een wat kromme aanduiding uit de wereld van de oecumene 'anders validen' (Eng. *differently abled*). Maar volgens de Nederlandse Simone Poortman zeggen mensen met een beperking zelf liever: "We zijn niet anders valide of in-valide. Ik heb dan wel een handicap, maar verder ben ik een heel gewoon mens. En dat geldt voor al mijn vrienden in EDAN ook. Voor alle mensen met een handicap eigenlijk."

¹ *Orthodox Handbook on Ecumenism*, pp 822-826. Free download van pdf van dit boek: http://www.ocms.ac.uk/regnum/downloads/Orthodox_Handbook_on_Ecumenism-Watermarked.pdf

15% van de wereldbevolking is gehandicapt

Bij mensen die een handicap hebben moeten we niet alleen denken aan mensen in bijvoorbeeld een rolstoel, maar ook aan mensen met een verstandelijke beperking, mensen met chronische ziekten, mensen met beperkingen in hun motoriek, in hun spraak, mensen met een visuele handicap en mensen met dyslexie. In een oorlog zijn mensen met een handicap nog meer op hulp aangewezen dan anderen, maar die hulp is er niet. Ze zijn helemaal op zichzelf aangewezen.

Volgens de Verenigde Naties leeft 15% van de wereldbevolking met beperkingen. Alleen al om die reden is het belangrijk dat kerken beleid maken op voorzieningen waar mensen met een handicap baat bij hebben. Want of kerken het nu leuk vinden of niet, ze maken deel uit van de geloofsgemeenschap, het ene Lichaam van Christus.

Metropoliet Ignatios van Dimitrias

In zijn rede in Volos ging bisschop Ignatios in op het onderwerp 'disability'. Hij erkende dat er door de eeuwen verkeerdt met 'disability' is omgegaan door samenlevingen en kerken. Zo werden personen met functiebeperkingen uitgelachen en gepest, maar ook zonder deze veronderende behandelingen werden ze behandeld alsof ze niet in staat waren om als 'gewone' mensen te leven. Met andere woorden, ze werden bijna ontmenselijkt. Het werd ze niet toegestaan om op voet van gelijkheid te communiceren met andere mensen, zelfs niet in hun kerken, waar men dacht dat een handicap een straf was voor iemands zonden of dat gehandicapten door demonen bezeten waren die moesten worden uitgedreven.

Hierna schetste bisschop Ignatios de vooruitgang die geboekt is. Hij stelde dat deze negatieve situatie in de afgelopen decennia min of meer is veranderd. Moderne westerse samenlevingen maakten wetten en creëerden sociale structuren die de levensstandaard van mensen met een handicap sterk hebben verbeterd. Er zijn volgens hem veel inspanningen gedaan om ze actief te integreren in het dagelijks leven, zoals bijvoorbeeld op het gebied van werk, in de sport (Paralympische Spelen), enzovoort. Ondanks deze positieve ontwikkelingen hebben de christelijke kerken en vooral de Orthodoxe Kerk volgens hem, zowel op theologisch als op pastoraal vlak, nog ontoereikend gereageerd op de behoeften en uitdagingen waar personen met beperkingen mee te maken krijgen.

Twee theologische uitgangspunten

Een zinvolle bijdrage vanuit de orthodoxe theologie die leidt naar een adequate praktijk en oog heeft voor de huidige realiteit, moet volgens bisschop Ignatios serieus rekening houden met twee fundamentele orthodoxe theologische uitgangspunten: de Incarnatie en de Eucharistie. Hij vat ze kort samen:

1. Menswording ~ De bijzondere gebeurtenis van de Menswording (incarnatie) van het Woord van God in de geschiedenis laat zien dat Jezus Christus werkelijk de volledige menselijke natuur aannam, de hele mens. Tegelijkertijd was hij niet belemmerd of beperkt door de begrenzings van gender, ras, huidskleur, godsdienst, sociale klasse, enz. In zijn leer en werk loofde Jezus de uniciteit van de menselijke persoon. Het is een positie die haaks staat op inzichten die het beeld Gods in mensen ondermijnen. In dit verband is het belangrijk om ons de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan te herinneren, waar het unieke, onherhaalbare menselijk bestaan in zijn waardigheid te voorschijn komt, evenals de onvoorwaardelijke liefde en solidariteit naar de ander toe. Christus gaf de mensheid de onschatbare gave van een persoonlijke manier van bestaan, dat is de ware manier van bestaan van de Drie-enige God. Het is een manier van zijn, een wijze van leven die is gebaseerd op onvoorwaardelijke liefde en openheid voor de ander. Het maakt van de mens een relationeel wezen bij uitstek, iemand die alleen kan bestaan als hij/zij leeft in een voortdurende relatie en gemeenschap met anderen.

2. Eucharistie ~ De plaats *bij uitstek* waar dit nieuwe ethos werkelijkheid wordt, is de Eucharistie: dit is het mysterie dat 'de Kerk maakt' en haar zelfbewustzijn en identiteit uitdrukt, terwijl het op hetzelfde moment, zelfs kort of fragmentarisch, een echte voorproef geeft van de persoonlijke wijze van bestaan van de Drie-enige God, welke volledig zal worden geopenbaard in het komende Koninkrijk van God. Een van de belangrijkste kenmerken van deze eucharistische identiteit van de Kerk is dat het de plaats is waar elke vorm van uitsluiting, gebaseerd op menselijke hoedanigheden als ras, gender, sociale, religieuze of andere verschillen, moet worden voorkomen of ongedaan gemaakt. Wat er echt toe doet is de unieke en onvergelykbare aard van het menselijke individu als beeld van God. Kan een christen er nog als lid van het eucharistisch Lichaam van Christus, bewust of onbewust, onmenselijke (met andere woorden racistische) opvattingen

Links vooraan Simone Poortman van EDAN (tijdens een andere bijeenkomst, in Korea)
(Foto: Peter Williams/WCC).

op nahouden die het unieke karakter van elke andere persoon feitelijk ontkennen en verwerpen? Als deze kerkelijke houding actief blijft en wordt toegepast in de verschillende vormen van het kerkelijk leven, is het een getuigenis van het voorbeeld van Christus zelf, die werd geïdentificeerd met lijdende, vervolgte en gehandicapte mensen, met de sociale en nationale verschoppelingen. Allerlei groeperingen van 'vervloekten' houden ons een spiegel voor hoe we die andere personen behoren te behandelen wanneer we verlangend uitkijken naar het eeuwige leven. Om een citaat uit de Brieven van Johannes te parafaseren: je kunt God die je niet ziet, niet liefhebben en tegelijk je buurman haten met wie je het dagelijks leven en alle goederen van de aarde deelt (vgl. 1 Joh 4: 20).

Actieve leden van Gods familie

Volgens bisschop Ignatios zijn we het allemaal eens over deze theologische uitgangspunten (die hij zelf nederige gedachten noemt). Ze dagen onze huidige veronderstellingen uit en roepen ons op om mensen met een handicap te behandelen als mensen met speciale vaardigheden. Het zijn mensen die zijn begiftigd met speciale gaven en als 'kinderen van God' hebben ze het volste recht actieve leden van de familie van God te zijn. De waardigheid van ieder mens is niet gebaseerd op zijn schijnbare tekortkomingen, maar op zijn eigen talenten die de unieke gave belichamen waarmee hij/zij is begiftigd door God de Vader, aldus bisschop Ignatios. Hij hoopt dat de confe-

rentie in Volos ertoe bijdraagt de christelijke gemeenschappen definitief wakker te schudden rond het urgente thema 'mensen met een beperking'.

Ik vroeg een bevriende theoloog die een beperking heeft, hoe zij naar de rede van bisschop Ignatios keek. Ze reageerde als volgt: "Het is een goede en mooie ontwikkeling, maar hij klinkt wel erg top-down. En in welke mate hij inzet op emancipatie en empowerment van de mensen om wie het gaat en hun naasten is niet duidelijk."

Overige geluiden uit Volos

Nathan Hoppe van de Orthodoxe Kerk van Albanië, waar hij als Amerikaanse orthodoxe missionaris werkt, zei dat het

gesprek over gehandicapt zijn niet gaat over een deel van de kerk, maar juist over het leven van de kerk als geheel. Hij stelde dat beperkingen of handicaps een zaak van de gezondheid van de kerk zelf zijn. In een gezonde kerk bidden en werken alle leden samen, en wordt er niet neergekeken op andere leden.

Professor Rastko Jovi van de Orthodoxe Theologische Faculteit van Belgrado reflecteerde op de viering van de maaltijd van de Heer in de Eerste Brief van Paulus aan de Korintiërs (1 Korinte 11) en merkte op dat de authenticiteit van de eucharistie (als de centrale gebeurtenis in het leven van de Orthodoxe Kerk) wordt bepaald door insluiting van iedereen bij de eucharistische maaltijd en niet door de kwaliteit van het ritueel of de kwaliteit van wijn en brood. Hij zei dat er geen eucharistisch feest is als er zich geen liefde manifesteert in de relaties tussen de leden van de kerk.

Torill Edøy, EDAN-coördinator voor Europa, beklemtoonde dat de kerk één lichaam is met vele ledematen. Wanneer een aantal ledematen wordt uitgesloten of geweerd, is volgens haar het lichaam van de kerk gehandicapt. Dr. Samuel Kabue, coördinator van EDAN, achtte het goed mogelijk dat studies over 'disability' een centrale plaats gaan krijgen op orthodoxe theologieopleidingen. Maar niet alleen daar, want wereldwijd is er nood aan goede 'disability'-programma's voor theologiestudenten.

Huib Vogelaar

Recent bezoek aan Servië

Enkele waarnemingen

In oktober bezocht aartspriester Theodoor van der Voort van de Orthodoxe parochie van de H.H. Eersttronende Apostelen Petrus en Paulus (Deventer) in het kader van een pelgrimage naar het klooster Novo Hopovo (zie Pokrof 2015-3, pp 13-16) opnieuw Servië. Hij was er al een aantal jaren niet meer geweest en was aangenaam verrast door de veranderingen die hij er in het kerkelijk leven waarnam.

Onderweg had ik in Wenen al een tweetal parochies van de Servisch-Orthodoxe Kerk bezocht. Juist de zondag dat ik daar was, presenteerde de jonge bisschop Andrej van Oostenrijk, Italië, Zwitserland en Malta – op dat eiland wonen drieduizend Serviërs! – een ambitieus plan voor de verbouwing van een grote kerk met bijruimtes. Deze hadden de 280.000 in Wenen wonende Serviërs gekregen van kardinaal Schönborn. Er zullen een diaconaal en catechetisch centrum in komen, als ook enkele woningen voor de geestelijkheid, en uiteraard een kerk die er van binnen uitziet als een orthodoxe kerk volgens de beste traditie van de Servisch-Orthodoxe Kerk. Bisschop Andrej weet goede mensen aan te trekken en die bij het kerkenwerk te betrekken. De honderden aanwezigen waren enthousiast over het plan en ik acht de kans reëel dat ze samen de benodigde gelden, die op enkele miljoenen euro's geschat moeten worden, zullen weten op te brengen.

Ook het land Servië veranderd

Maar ook Servië zelf is veranderd. Het land is nog een republiek, maar lijkt hard op weg te zijn de monarchie weer in te voeren. Ontegenzeggelijk zou de status van Servië daarbij gebaat zijn. Overal op straat en op de bankbiljetten zie je het staatswapen van Servië, met daarop een grote kroon. In Belgrado zijn de straatnamen van voor de communistische machtsovername weer ingevoerd en ook scholen dragen hun oude namen weer. Je moet dus niet verbaasd staan om aan de Koningin Natalijastraat een Koningin Maria-

Servisch-orthodoxe kathedraal van de H. Sava te Belgrado, Servië (Foto: Wikipedia).

school aan te treffen. Ik heb aan een aantal mensen gevraagd wat de Serviërs ervan weerhoudt de monarchie te herstellen. Ik heb er drie verschillende antwoorden op gekregen. Het eerste luidde dat men enkele jaren geleden het optimale moment heeft laten voorbijgaan zonder deze zaak aan de orde te stellen. Verder zijn de huidige bewindslieden oude socialisten, die weinig op hebben met de monarchie en de macht liever in eigen hand houden. Tenslotte wordt gewezen op het feit dat kroonprins Aleksandr slecht Servisch spreekt en er te weinig aan zou doen om zijn kennis van het Servisch bij te werken.

Kerk ontmoet liefde en respect

De Orthodoxe Kerk flirt ook op haar officiële website duidelijk met de koninklijke familie en maakt dus geen geheim van haar sympathie. Verder is de Servisch-Orthodoxe Kerk in het leven van alle dag duidelijk aanwezig en maakt zij een ontspannen en zelfverzekerde indruk. Priesters lopen in hun lange zwarte ambtsgewaad over straat en staan gemoedelijk met mensen te praten. De Kerk staat bij veel mensen goed

aangeschreven en haar ambtsdragers worden meestal met liefde en respect bejegend. Zelf heb ik - als orthodox priester gekleed - meegemaakt toen ik een wegrestaurant binnenstapte om wat te eten, dat een van de reeds aanwezige gasten de ober die mij de menukaart kwam brengen, toeriep: "Ik betaal de maaltijd van de priester!" Nog voor ik mijn keus had kunnen maken, was mijn maaltijd dus al betaald. Consumpties in cafés hoefde ik vaker niet dan wel te betalen. Die kwamen 'gewoon' voor rekening van de zaak. Het aantal seminaries is sinds het uiteenvallen van Joegoslavië gestegen van vier naar zeven. Verder is er naast de Theologische Faculteit in Belgrado een tweede in Sarajevo (Bosnië-Herzegovina) bijgekomen. Kandidaten voor het priesterschap zijn er voldoende. Men kan zich de luxe permitteren alleen de beste kandidaten toe te laten.

Kloosterleven

Het kloosterleven, waaraan ik in het klooster van Novo Hopovo een aantal dagen mocht deelnemen, kenmerkt zich door soberheid. Er zijn maar twee maaltijden per etmaal, om half elf 's morgens en om half vijf 's middags. Het eten is van goede kwaliteit, maar echt warm is er eigenlijk niets. Alleen de soep wordt lauw tot warm opgediend. De koolhydraten worden vrijwel uitsluitend in de vorm van brood gegeven. Af en toe is er vis, maar die wordt koud gebraden op tafel gezet. De groenten bestaan meestal uit tomaten, komkommer en paprika. De hele maaltijd duurt niet langer dan tien tot vijftien minuten. In de tijd dat ik er was, half oktober, was het niet warmer dan tien tot twaalf graden, maar in het klooster werd (nog) niet gestookt. De diensten 's morgens om zes uur en 's avonds om zes uur, worden met zorg gevierd, al is de zang van het vijftal monniken - meest van middelbare leeftijd - niet bijzonder aantrekkelijk. Voor de zondagse Liturgie was een vijftigtal mensen van buiten gekomen. Bijna de helft van hen ging na de dienst mee koffie drinken. De monniken onderhielden zich gedurende ruim een uur vriendelijk en ongedwongen met hen. Door de week komen honderden pelgrims, onder wie veel jongeren, per bus naar het klooster. Zij gedragen zich in de kerk zeer eerbiedig en zijn onder de indruk van de kloosterkerk met haar oude fresco's. In de directe omgeving liggen nog vijftien kloosters, dus de reis is zeker de moeite waard.

Maatschappelijke activiteiten

De Kerk is ook in de maatschappij actief. Ik sprak met een jonge priester uit een provinciestad die

vertelde dat hij regelmatig een vrouweengevangenis bezoekt. Het is duidelijk dat de Servisch-Orthodoxe Kerk, die vroeger een wat in zichzelf gekeerde indruk maakte, een stuk opener is geworden. De nieuwe kathedraal van de H. Sava, die in Belgrado wordt gebouwd, is van buiten klaar, maar moet van binnen nog worden afgewerkt. In deze enorme kathedraal zijn voortdurend grote aantallen mensen aanwezig die er komen bidden en geld doneren om de kathedraal af te bouwen.

Verrast was ik door de houding die ik bij twee priesters bemerkte ten aanzien van de vluchtelingenstroom die zich in die tijd door Zuid-oost-Europa een weg baande naar het noord-westen. Ik vertelde dat toen ik tijdens mijn pelgrimstocht door Hongarije trok, van veel Hongaren die met mij over de vluchtelingen spraken, had gehoord dat zij honderdvijftig jaar onder een moslimbeleid hadden geleefd en daar meer dan genoeg van hadden: *Hun normen en waarden zijn de onze niet! Wij willen daar niets mee te maken hebben en ook hebben wij het geld niet om die mensen op te vangen.* Daar kwam hun reactie in grote lijnen op neer. Uiteraard hoeven deze twee priesters niet per se representatief voor de mening van de doorsnee Servisch-orthodoxe gelovige te zijn, maar toch werd ik getroffen door hun uitspraken: *Zeiden de Hongaren honderdvijftig jaar?! Wij hebben vijfhonderd jaar onder moslimbestuur moeten leven! Europa moet nu laten zien dat wij staan voor de christelijke waarden van liefde, barmhartigheid en gastvrijheid, en dat we geen zelfvoldane, zelfgenoegzame samenleving zijn, die bang is haar welvaart met anderen te moeten delen.* Wat de komst van grote aantallen moslims betreft, was de houding er niet een van angst om overspoeld te worden door de islam. Vol vrouwen zagen zij de kennismaking van deze moslims met het christendom tegemoet. De superioriteit van het christendom zal leiden tot een kerstening van de islam en als die een feit is zal de wederkomst van Christus plaats kunnen hebben. Oef! Dat is wel even iets anders dan wat je meestal hoort.

In ieder geval was mijn korte bezoek aan Servië en de hernieuwde kennismaking met de Servisch-Orthodoxe Kerk positief en interessant genoeg om me voor te nemen binnenkort nogmaals naar dit land te gaan om met mijn broeders in het ambt en geloofsgenoten verder te praten en na te denken over de ontwikkelingen die zich momenteel in ons werelddeel voltrekken.

Aartspriester Theodoor van der Voort

De H. Josafat,
Russische icoon,
school van
Palech, 19^e eeuw
(Foto: Temple
Gallery,
Londen).

Koning Josafat, gij leerde van uw geestelijke leidsman hoe God te kennen: * Gij waart verlicht door de Doop * en bekeerde de mensen tot het geloof. * Vanaf het doopvont waart gij de steun en toeverlaat van uw vader. * Na het koninkrijk te hebben verlaten, trok gij de woestijn in. * Daar beoefende gij op ascetische wijze de werken der liefde. * Bid samen met uw leermeester Barlaäm tot Christus God,* dat Hij onze zielen moge redden.
[Byzantijnse liturgie, troparion, toon 4]

Sint-Josafat, Prins van India

'Buddha in disguise'

Boeddha is in. Hij inspireert tot serieuze bezinning: van zen-meditatie tot mindfulness. Meer volks neemt hij de plaats in van H. Hart-beeld tot tuinkabouter. Voor sommigen puur een decoratief attriboot, voor anderen een hele of halve heilige – dat laatste soms ook voor christenen. Die verering lijkt iets van..., pakweg enkele tientallen jaren. Kortom, iets moderns.

Toch was de Boeddha al eerder voorwerp van Europese of christelijke verering. Maar wel in vermomming. 'Buddha in disguise': Sint-Josafat, Prins van India! Het verhaal van hem en zijn metgezel Barlaäm is een vrome christelijke legende. Een christelijke versie van Boeddha's levensverhaal. Een beetje 'Sint-Boeddha'. Hoe zit dat?

Eerst het verhaal van Barlaäm en Josafat. In een notendop – de gebeurtenissen worden geplaatst in de eerste 3 à 4 eeuwen van het christendom. Een Indiase koning vervolgt de door de apostel Thomas gestichte Kerk in zijn rijk. Wanneer sterrenwichelaars de koning voorspellen dat zijn eigen zoon Josafat christen zal worden, sluit hij de jonge prins op. Toch komt Josafat in contact met het christelijk geloof via de kluizenaar Barlaäm en laat zich dopen. Na veel strijd overtuigt hij ook zijn vader. Die doet troonsafstand, wordt kluizenaar en laat zijn zoon het koninkrijk na. Later trekt ook Josafat de eenzaamheid in, samen met zijn leermeester Barlaäm, en leidt een heilig leven.

De legende stamt van een Indiase boeddhistische tekst in het Sanskriet. Die vertelt het levensverhaal van prins Siddharta Gautama (± 6^e eeuw vóór Chr.), die de Boeddha zou worden. Hij verlaat het paleis van zijn vader, leidt eerst een rigoreus ascetisch leven, zweert dat af en komt tot meditatie en verlichting. Zo wordt hij de grondlegger van het boeddhisme. Het relaas van zijn spirituele queeste komt via de godsdienst der manicheeërs – zij vereerden zowel Christus als Boeddha – meer naar westelijke richting.

Deze feiten en de droge, beknopte samenvatting hierboven laten natuurlijk niet voelen waarom dit verhaal zo populair was in (toentertijd boeddhistisch) India, (zoroastrisch) Perzië en (islamitisch) Irak; waarom het via het christelijke Midden-Oosten rond 1000 de Byzantijnse wereld en West-Europa bereikte en daar zo'n furore maakte. Het moet in de oren van de middeleeuwer van welk geloof dan ook als een boeiende, uiterst smakelijke vertelling geklonken hebben. Ook de Joden hadden hun Hebreeuwse versie.

De Griekse naam Josafat is een bijbelse aanpassing (vgl de boeken Samuel-Koningen-Kronieken) van Joasaf, dat via het Arabische Yudhasaf ofwel Budhasaf komt van *bodhissattva*. Barlaäm heette op zijn Indiaas ook anders. Zijn naam moet eveneens een christelijke, zo niet – bij benadering – bijbelse aanpassing zijn (denken we aan Balaäm, Grieks voor Bileam, uit Numeri 22-24).

De legendarische Josafat, een christelijke overschildering van Boeddha, werd zo een heilige in de Byzantijnse en Romeinse traditie met een eigen feest (26 augustus resp. 27 november, Rusland: 19 november/2 december).

Boeddha is onder ons al heel lang in, blijkbaar.

Leo van Leijsen

Katholieke universiteit in Iraaks Koerdistan

Stappen van hoop tegen de stroom in

Sinds de opkomst van de zogeheten Islamitische Staat en de verovering van Mosoel en een aantal christelijke dorpen die daar in de buurt liggen, worden we nog meer dan vroeger geconfronteerd met het feit dat het christendom in Irak en bepaalde delen van Syrië zwaar bedreigd is. We lezen over een disproportioneel groot aantal christenen onder de vluchtelingen die het Midden-Oosten verlaten. We horen de verhalen van christelijke

families die het niet meer zien zitten om nog langer in het Oosten te verblijven. Getallen zeggen niet alles, maar toch: er waren 1.500.000 christenen in Irak in 2003 toen Saddam Husein verdween. Nu zijn het er niet meer dan 300.000, op een totale bevolking van 30 miljoen! Het einde van het christendom in de regio? In deze bijdrage wil Herman Teule een recent initiatief toelichten dat tegen deze trend ingaat: de oprichting van een Katholieke Universiteit in Iraaks Koerdistan, officieel geopend op 8 december van vorig jaar. Om de achtergrond te schetsen beschrijft hij eerst de situatie van de christenen in Noord-Irak.

Mgr Bashar Warda, Chaldeeus-katholiek aartsbisschop van Erbil (Koerdistan, Irak) voor de eerste gebouwen van de nieuwe universiteit. Er is gekozen voor zeer sobere bouw, maar de uitrusting in het interieur is zeer compleet. (Foto: H. Teule).

Erbil, of in het 'Koerdisch' Hewlêr, is de hoofdstad van de binnen Irak autonome regio Koerdistan. Het is een gebied dat *relatief* veilig is, economisch welvarend en politiek stabiel, hoewel het laatste jaar dit beeld wat scheurtjes begint te vertonen. De economische boom lijkt over, islamitisch fundamentalisme is daar niet totaal afwezig en er is politieke onvrede over de te grote plaats van de Barzani-clan in het politieke bestuur van de regio. We spreken dan nog niet over het feit dat de Islamitische Staat (IS) tot vlak bij Koerdistan is opgerukt en voor Koerdistan een veiligheidsprobleem stelt dat grote investeringen vraagt. Niet verwonderlijk dat ook Koerdistan een groot aantal

emigranten telt, vooral jongeren die hopen op een betere toekomst elders. Het te laat uitbetalen van overheidsalarissen heeft afgelopen jaar tot verschillende protesten geleid.

Christenen in Koerdistan

Hoewel de regio dus haar eigen problemen heeft, moeten we erkennen dat de positie van de christenen daar *relatief* in orde is. Op het politieke vlak zijn ze, als we rekening houden met het percentage geringe aandeel in de bevolking, zeer goed vertegenwoordigd. Ze hebben maar liefst zes parlementaire zetels op een totaal van 111 en een christelijke minister in het huidige kabinet. Tijdens een bezoek aan

Ankawa, een christelijke stadswijk van Erbil met 30.000 inwoners, bij gelegenheid van Kerstmis 2015, benadrukte de eerste minister Nechirvan Barzani dat de christenen in Koerdistan, ondanks de geringe aantallen, geen minderheid zijn, maar behoren tot de oorspronkelijke bevolking van de regio. Daar komt nog bij dat de afgelopen jaren, sinds de val van het regime van Saddam Husein, Koerdistan een *safe haven* is geworden voor duizenden christelijke vluchtelingen die het onveilige zuiden, vooral Bagdad, zijn ontvlucht. Ze werden opgevangen in een groot aantal (meer dan 150) nieuw opgerichte of herbouwde christelijke dorpen. Maar IS veroverde Mosoel in juni 2014 en maakte de daarop volgende opmars door de zogeheten Vlakte van Nineveh. Dit is een bij Mosoel gelegen streek met verschillende traditioneel christelijke stadjes en dorpen zoals Tell Kepe, Karakosh of Karamless. Dit heeft een nieuwe stroom vluchtelingen naar Koerdistan in gang gezet. Velen van hen leven in vluchtelingenkampen in of bij Ankawa.

Ik was er in augustus van het afgelopen jaar. Wat me het meest is opgevallen, was de onzekerheid van de mensen die geen idee hadden van wat er met hun huizen, winkels, bezittingen was gebeurd. Geconfisqueerd, opnieuw bewoond door IS-aanhangers? Niemand was echt geïnformeerd over de situatie binnen IS-gebied, dat echter op niet meer dan 30 km van Ankawa is gelegen.

Een Katholieke Universiteit in Erbil

Voorspellingen hoe lang deze situatie gaat duren zijn er niet te maken. Wel is duidelijk dat vooral aan de jongeren onder de vluchtelingen een perspectief moet worden geboden. Vooral de continuering van onderwijs is belangrijk om niet een zware hypotheek op hun toekomst te leggen.

Vandaar het initiatief om de jongste kinderen die zo goed en zo kwaad als het gaat lokale scholen bezoeken, extra onderwijs te geven.

Verschillende Chaldeeuse zusters (van de Chaldeeuse congregatie van Maria Onbevlekt Ontvangen, opgericht in Irak in 1922) uit

Michigan (een gebied in de VS met een groot aantal Iraaks-christelijke migranten) zijn naar Noord-Irak teruggekeerd om daar kinderen les te geven of hen bijles te geven om hun overgang naar het onderwijssysteem in Koerdistan te vergemakkelijken.

Een extra probleem vormen de jongeren van 16 jaar en ouder. Een aantal van hen zou in normale omstandigheden universitair onderwijs in Mosoel gevolgd hebben. Om hun ook in Koerdistan die mogelijkheid te geven heeft de Chaldeeuse aartsbisschop van Erbil/Ankawa, mgr Bashar Warda, het initiatief genomen tot de oprichting van een Katholieke Universiteit. Er waren enkele redenen die hem tot dit initiatief bewogen:

Een eerste overweging is de situatie van het hoger onderwijs in Koerdistan. Er is binnen de regio een ondercapaciteit aan studiemogelijkheden. Ieder initiatief dat bijdraagt tot een versterking van de onderwijsmogelijkheden is dus welkom, vooral gezien de te voorziene extra instroom van studenten door de recente immigratie van vluchtelingen. Het initiatief van Warda ontvangt dan ook de steun van de Koerdische autoriteiten, die gronden ter beschikking hebben gesteld. Het is begrijpelijk

Zicht op het Chaldeeus-katholieke klooster van Rabban Hormizd, gelegen bij Alqosh. Rabban Hormizd is eeuwenlang residentie geweest van de patriarchen van de Assyrische Kerk, totdat het bij een van de unies met Rome katholiek werd. Alqosh, een zuiver christelijk dorp, is net niet in handen gevallen van IS. De frontlijn is op 5 km. (Foto: H. Teule).

dat in de beginperiode de aandacht gaat naar beroepsgeoriënteerde faculteiten, met uitzicht op werk in de regio, zoals Master of Business Administration, Health Care, Engineering, enzovoorts.

Een tweede overweging is dat in een aantal instellingen voor hoger onderwijs in Koerdistan de onderwijstaal Koerdisch is, terwijl de meeste vluchtelingen Arabischtaalig zijn. Er is voor gekozen dat de colleges aan de nieuwe Univer- siteit in het Engels worden gegeven. Overigens is de Universiteit natuurlijk niet exclusief gericht op christelijke studenten.

Een derde overweging is dat op deze manier een krachtig teken wordt gegeven dat de christelijke gemeenschap wil werken aan een toekomst in de eigen regio. Bisschop Warda heeft zich daarover wel zeer sterk uitgelaten: als er over honderd jaar nog christenen zijn in Irak, dan zou dat wel eens te danken kunnen zijn aan dit initiatief van een Katholieke Universiteit.

Sint-Johanneskathedraal van de Assyrische Kerk van het Oosten te Ankawa. Hier heeft in september 2015 de inwijding van de nieuwe katholikos-patriarch, Mar Gewargis III, plaatsgevonden. (Foto: H. Teule).

Centrum voor Oosterse Studies

Tenslotte, als een bisschop begint met een universiteit die uitdrukkelijk katholiek wordt genoemd en als zodanig al de steun ontvangt van de Internationale Federatie van Katholieke Universiteiten, dan is er meer aan de hand dan alleen maar een project om jongeren de toegang tot hoger onderwijs te vergemakkelijken. Bisschop Warda ziet 'zijn' universiteit uitdrukkelijk als een teken dat de lokale kerk, de christenen van Irak, van plan is een rol te blijven spelen in het Midden-Oosten. Vandaar dat de

kern van de universiteit gevormd zal worden door een *Centrum voor Oosterse Studies*, dat mede de identiteit van de nieuwe instelling zal moeten bepalen. Dit centrum zal instaan voor een volledig bachelor- en master-programma, gefocust op de studie van het christendom in de Iraakse en algemeen Midden-Oosterse setting. Ondergetekende had het voorrecht het curriculum op te stellen. Het programma is bedoeld voor studenten die interesse hebben om in het onderwijs te werken of anders in de brede culturele sector. Het is niet bedoeld voor toekomstige priesters. Die hebben hun eigen theologische opleiding aan het zogenoemde Babel-College, nu ook gevestigd in Erbil. Tussen beide opleidingen zal er uiteraard een grote samenwerking bestaan. Het programma van het Centrum voor Oosterse Studies is een mix van algemene godsdienst-wetenschappelijke vakken en de studie van het Iraakse christendom. Betreffende dit laatste gaat er veel aandacht uit

naar de eigen theologische en kerkelijke tradities, ook wat het aanleren van de klassieke 'Syrische' (Syriakse) taal aangaat. Maar natuurlijk komt ook de interreligieuze dimensie sterk aan de orde, vooral de betrekkingen met de islam.

Een extra dimensie krijgt het nieuwe centrum doordat het ook wil functioneren als 'bewaarplaats' (fysiek of anderszins) van christelijk cultureel erfgoed. Er zijn in Irak talloze oude handschriften in het Syrisch (de oude Aramese taal van de kerk), Arabisch en Sureth (= Aramese spreektaal), soms goed bewaard in kloosters, soms in privé handen. Vooral de laatste soort loopt gevaar verloren te gaan. Het centrum wil een

rol spelen bij de inventarisatie hiervan en bij hun conservering. Noord-Irak is ook zeer rijk aan oudchristelijke monumenten: kerken, kleine en grote kloosters, soms zeer oud, teruggaande op de 6e of 7e eeuw en getuigend van een eeuwenlange christelijke presentie in de regio. Hiervoor aandacht vragen en een rol spelen bij het uitbouwen van christelijke archeologische sites is een initiatief dat het Centrum op den duur zal nemen. Een dergelijk archeologisch werk bevestigt de eeuwenoude lokale verworteling van het christendom in de regio en draagt aldus bij aan de bevestiging van de identiteit van de christenen. Meegenomen is dat op deze manier het centrum ook aantrekkelijk kan worden voor buitenlandse onderzoekers, geïnteresseerd in de geschiedenis van Midden-

Oosters christendom.

Laten zien dat het christendom thuis is in Irak en dat christenen er ook thuis willen blijven is Warda's voornaamste drijfveer. Een beetje steun in de rug kreeg hij door de recente beslissing van de Oost-Syrische ofwel 'nestoriaanse' Kerk van het Oosten om de zetel van de patriarch weer opnieuw in Irak te vestigen. Zo komt er een einde aan de situatie waarin deze patriarch meer dan 80 jaar zijn residentie buiten het Midden-Oosten had (de langste tijd in

Chicago). De in september 2015 gekozen patriarch heeft nu ook zijn residentie in Erbil.

Laten we hopen dat beide initiatieven: een nieuwe Katholieke Universiteit en de hervestiging van deze patriarch in het land, iets van een nieuw elan geven aan een uitgeput Iraaks christendom.

Herman Teule

Herman Teule is emeritus-hoogleraar met opdracht, Katholieke Universiteit van Leuven

De kerk van Macedonië

Hartelijk en levend

Eind september jl. leidde Hadrian Liem, een orthodox christen, een pelgrimage langs kerken en kloosters in Macedonië. Hij organiseert vaker deze pelgrimages voor gelovigen van alle christelijke denominaties. Maar er waren in het jaar 2015 veel van deze tochten vanuit Nederlandse orthodoxe parochies. Daarom was dit keer de groep klein, bestaande uit twee orthodoxen, drie katholieken en één protestant. Paul Brenninkmeijer is een van hen.

Van deze reis heb ik erg genoten. De ontmoetingen met priesters, monniken, monialen en gewone gelovigen van de Orthodoxe Kerk waren buitengewoon hartelijk en heel inspirerend. Een diaken is een ochtend spontaan zomaar onze gids geweest. Tijdens de reis werd door mensen op straat steeds met grote vriendelijkheid en geduld de weg gewezen. Macedonië is een gastvrij land!

Monnik van het klooster van de Moeder Gods in Tresvacek (Foto: H. Liem).

Bevolking

In Macedonië, dat zo groot is als België, wonen 2 miljoen mensen, waarvan 64% Slavische Orthodoxen. Verder wonen er in het noorden en westen de 25% Albanezen, die moslim zijn.

Daarnaast zijn er andere minderheden. In de Oudheid werd het gebied bewoond door Thracische en Illyrische stammen. In 165 vC werd het door de Romeinen bezet en deel van het Romeinse en later Byzantijnse Rijk. In de 7^e eeuw werd het Slavisch-Macedonische koninkrijk

gesticht. In de middeleeuwen werd het overheerst door de Bulgaren, de Byzantijnen en de Serviërs, en vanaf de 14^e eeuw bezet door de Turken.

Na de Eerste Wereldoorlog waren de Osmanen verdreven en werden Egeïsch Macedonië en Vardar-Macedonië respectievelijk bij Griekenland en Servië getrokken; Pirin-Macedonië maakte deel uit van Bulgarije. De Macedoniërs werden als Serven beschouwd, wat tot grote spanningen leidde. Na de Tweede Wereldoorlog

werd Macedonië deel van de communistische Republiek Joegoslavië van Tito. Sinds 1991 is het land onafhankelijk en heet het officieel de 'Vroegere Joegoslavische Republiek Macedonië' (Engelse afkorting: FYROM), een compromis, want de naam Macedonië voor deze republiek wordt door de Grieken betwist en niet erkend. Griekenland verhindert dat het land deel uitmaakt van de EU. In de hoofdstad Skopje heeft de president met veel geld standbeelden laten oprichten van Alexander de Grote en de heiligen Kiril en Metodij (Cyrillus en Methodius), Kliment (Clemens) en Naum, om Macedonië's eigenheid en christelijke identiteit te benadrukken.

Het christendom:

De apostel Paulus bezocht Macedonië. Hij preeft de vrijgevigheid van zijn bewoners. Omstreeks de 4^e eeuw bestond er een gevestigde christelijke kerk met een metropoliet van Scupi (= Skopje). Zo'n vijf eeuwen later, in 852, reisden Kiril en Metodij vanuit Thessaloniki met een missieopdracht van de Byzantijnse keizer naar Slavisch Macedonië-Bulgarije en bekeerden er de khan (vorst) en diens familie. Kiril en Metodij hadden de Slavische taal geleerd en, teruggekeerd naar Byzantium, ontwierpen zij in Constantinopel een Slavisch alfabet: het Glagolitsisch schrift. Omdat dit erg ingewikkeld was, is dit door opvolgers later vereenvoudigd tot wat nu bekend is als het Cyrillisch schrift. Kiril en Metodij vertaalden de liturgische boeken uit het Grieks in het Slavisch. Paus Hadrianus († 872) stond de invoer

ring van de Slavische taal toe in het Oosten, in plaats van het Latijn.

Intussen stierf Kyril in Rome. De meer praktisch ingestelde Metodij ging voort met de missionering van andere volken: Bulgaren en Hongaren. De Bulgaarse vorst Boris liet Kliment tot bisschop wijden met Ohrid als zetel. Kliment nam priester Naum mee, bekend om zijn klooster ten zuiden van Ohrid. Ze stichtten het eerste Slavische klooster en een school. In 976 kwam tsaar Samuel in opstand tegen het Byzantijnse gezag en stichtte zijn eigen koninkrijk, met het autocefale aartsbisdom Ohrid. Er ontstond een eigen Bulgaars patriarchaat.

Na de bezetting door de Turken (vanaf eind 14^e eeuw) kwam de Macedonische Kerk eerst onder het patriarchaat van Constantinopel en later onder het exarchaat van Bulgarije. In 1913 verloor Bulgarije de Macedonische bisdommen aan de Serviërs. In 1967 kondigde de Macedonische Kerk eenzijdig haar autocefalie af. Door oppositie van het Servische patriarchaat is dit door andere orthodoxe kerken niet erkend. Wel ontvangen gelovigen van Macedonië de communie in andere orthodoxe kerken. Er kwam een schijnbare overeenkomst met de Servisch-orthodoxe Kerk in 2002, waarbij de Macedonische Kerk deel zou blijven uitmaken van de Servische Kerk. Even later echter hebben de Macedonische bisschoppen onder druk van de Macedonische regering deze overeenkomst opgezegd, op bisschop Jovan van Ohrid na. Deze werd gevangengezet en na twee jaar verbannen naar Sint-Petersburg. Momenteel is bisschop Stefan de aartsbisschop van de Macedonisch-orthodoxe Kerk. De regering hecht grote waarde aan een zelfstandige Macedonische Kerk.

Macedonië heeft een overvloed aan wunderschone middeleeuwse kerken, geheel versierd met fresco's die tot de mooiste ter wereld behoren. Ze zijn het hoogtepunt van de Byzantijnse kunst uit de 13^e en de 14^e eeuw. Opvallend is de menselijke gevoelsuitdrukking op de gezichten, vooral bij de afbeeldingen die het lijden en sterven van Jezus Christus weergeven.

Kunstkenneren zeggen dat hiermee de Renaissance is begonnen! De meeste fresco's zijn nog in goede staat. Maar van veel gezichten zijn de ogen weggekrast.

† Kloosterkerk in Macedonië (Foto: H. Liem).

Ontmoetingen in kloosters

Niet ver van de stad Prilep ligt op 1200 meter, eenzaam tegen de rotsen, het klooster van het Ontslapen van de Moeder Gods. Het is er volkomen stil. In de middeleeuwse kerk bewonderen we de fresco's. Buiten gekomen ontmoeten we de enige hier levende monnik. De gastenverblijven zijn in 2013 door brand geheel verwoest.

Onduidelijk is hoe en wanneer alles hersteld gaat worden. De monnik blijft er vredig en rustig onder. Hij straalt vriendelijkheid uit. Gisteren, met Kruisverheffing, waren er enige honderden bezoekers in de kerk geweest, zo vertelt hij. Maar in de winter ligt zijn klooster volledig onder de sneeuw, die door de wind vaak metershoog wordt opgewaaid. Hij heeft handen om de sneeuw weg te scheppen, zegt hij, daar heeft hij geen machines voor nodig.

In diverse vrouwenkloosters hebben we jonge zusters gesproken. We krijgen soms iconen te zien die door de zusters zelf geschilderd worden. In het klooster van de heilige Gjorgji Pobedonosic te Rajcica in West-Macedonië worden we gastvrij ontvangen in een fraai gemeubileerde zaal, waar we getrakteerd worden op koffie en Turks fruit. Deze jonge zusters, twaalf in getal, vormen een dubbelklooster - onder een en dezelfde abt - met het nabij gelegen mannen-

| *Kerk van de H. Johannes van Kaneo in Ohrid*
 (Foto: H. Liem).

klooster van de heilige Jovan Bigorski. Daar woont een grote groep van 34 monniken. Met grote feesten vieren monniken en monialen de liturgie gezamenlijk.

Een goed Engels sprekende zuster zegt: "Wij hebben in ons geloof een heel grote schat, en die willen wij koesteren en levend houden om die te kunnen doorgeven aan degenen die na ons komen." In Macedonië betekenen kloosters heel veel voor het leven van orthodoxe gelovigen. We vernemen ook over de situatie van het leven te midden van moslims. Over het algemeen was de verstandhouding tussen de gewone moslims en christenen altijd goed. Maar de snelle groei van de Albanese bevolkingsgroep is een grote zorg voor de christenen. Onderweg zagen we overal nieuwe moskeeën met hoge minaretten. Deze zijn de laatste jaren met geld van Saoedi-Arabië gebouwd. Er zijn veel moslims komen wonen in dit westelijk, aan Albanië grenzend gebied. Soms gebeuren er nare dingen, maar de daders zijn afkomstig uit een heel ander moslimland. Saudi-Arabië geeft - aldus onze orthodoxe Macedonische kloosterzuster - aan moslimmeisjes geld om een hoofddoek te dragen, waar deze meisjes

Graflegging van Christus. Fresco in de Panteleimonkerk te Skopje.

graag gevolg aan geven, want ze zijn arm. Van de vele vluchtelingen (bedoeld is: uit o.a. Midden-Oosten, Afghanistan) vertelt de zuster dat 80% van hen echt voor de oorlog is gevlucht en de andere 20% meer uit is op een beter leven.

Liturgie op zondagmorgen

We bezoeken de eerste zondag van onze reis de Goddelijke Liturgie in de kerk van de Moeder Gods Kamensko in Ohrid. Als we binnenkomen worden we buitengewoon hartelijk verwelkomd door de priester, vader Dimitrij, die mij omhelst en meetroont naar het altaar achter de iconostase. Ik vertelde hem dat ik rooms-katholiek priester ben van de Byzantijnse ritus. Ik maak ook kennis met een diaken. Deze is docent kerkelijk recht in Skopje en doet hier dienst op de zondagen. Tot twee keer toe zegt hij tegen mij: 'ut unum sint' (opdat [allen] één zijn, Johannes 17). Ook hij is allervriendelijkst. Het is het feest van Kruisverheffing en bij de kruisverering krijgt ieder door de priester een bosje basilicumtakjes aangereikt. Het is een feest om dit mee te maken, de mensen zijn saamhorig en opgetogen.

Opvallend is hoe hartelijk de priester de vele kinderen bejegt. Mijn reisgenoten hebben ook fijne ontmoetingen met kerkgangers.

Op de tweede zondag van de reis wonen we de viering bij in het klooster van de Geboorte van de Moeder Gods, bij Kališta, in de buurt van Struga, gelegen aan het meer van Ohrid. Als we tegen acht uur in de ochtend binnenkomen, zijn de

Metten net begonnen. Het is een heel mooie viering in een steeds meer gevulde kerk, die tot kwart over elf zal duren. De zangers van het koor zijn eerst nog met een klein groepje, maar er komen er steeds meer bij. De zang is heel bijzonder, het lijkt de oude Griekse kerkzang maar dan in het Slavisch, waarbij de melodie steeds met een donkere grondtoon begeleid wordt. De zangleider die in Sofia kerkmuziek gestudeerd heeft, zal ons na afloop vertellen dat de manier van zingen die wij gehoord hebben een apofatische bedoeling heeft. Dat betekent dat je iets van jezelf loslaat. Zo stijgt de menselijke geest steeds meer op in het mysterie van God. Tegelijk is wat er in

de kerk gebeurt heel menselijk. Moeders tillen hun kleine kinderen op om ze de iconen te laten kussen. Nadat de lector zijn taak volbracht heeft en zijn *stichar* (liturgisch gewaad) heeft uitgedaan, zien we hem tijdens de viering met zijn kleinkind op de arm achter de iconostase verdwijnen, waar de priester het kindje zegent. Een groep toeristen komt even binnen, waaronder een man in een korte broek. Hij wordt snel aan zijn hemd getrokken en voorzien van een zwarte rok. Na de viering worden we door de vriendelijke priester, vader Stefan, uitgenodigd voor het koffiedrinken. Bij het verlaten van de kerk huilt het zoontje van de zangleider, een jongetje van ongeveer zes jaar oud. "Dit doet hij nu elke zondag", vertelt zijn vader, "want hij wil hier in de kerk blijven." We worden getrakteerd op koffie, brood met kaas en worst, noten en druiven, en raki: heerlijk! Vader Stefan heeft theologie aan het orthodoxe instituut St. Serge in Parijs gestudeerd. Hij wil weten hoe het met het gelovige en orthodoxe leven in Nederland gesteld is. Ons als Nederlanders is het verschil met een springlevende en jonge kerk hier opgevallen. We merkten hoe landgenoten in een oud kerkgebouw, soms met de handen in de zakken, rondkeken en er weer uitgingen, vervreemd lijkend van wat ze zagen. In Macedonië ontmoetten we bewuste, enthousiaste en ook vaak jonge christenen, al spraken we ook met enkele studenten die veel meer afstand nemen tot de kerk. Misschien is het verschil tussen Macedoniërs en Nederlanders iets minder groot dan het lijkt.

Paul Bremminkmeijer

De Nestorkroniek vertaald

Van de Russische teksten van vóór de 19e eeuw is nog weinig vertaald; er verschijnt af en toe iets in de serie *Slavische Cahiers* van de Stichting Pegasus, en er is een vertaling van het Igorlied, het verhaal over de veldtocht van prins Igor tegen het steppenvolk der Polovtsy in 1185. En nu hebben we een werk van een flink grotere omvang: de *Nestorkroniek*, met als ondertitel: *De oudste geschiedenis van het Kieve Rijk*. 234 bladzijden vertaalde tekst, 32 bladzijden handschrift en illustraties, boeiend om naar te kijken, en tenslotte 46 bladzijden commentaren – in dit geval onmisbaar.

De oudste redactie is van 1113. De kroniek werd allereerst door een aantal monniken van het Kieve Holenklooster geschreven. Mogelijk was daar een 'Nestor' bij, een andere dan een bekende hagiograaf van die naam, en traditioneel spreken we van de Nestorkroniek.

Vladimir Monomach, onder wiens bewind het Kieve rijk een hoogtepunt bereikte, gaf de opdracht, mogelijk om zijn autoriteit te legitimeren. De "verhalen van de voorbije jaren" bestrijken de geschiedenis allereerst vanaf de Bijbelse Zondvloed, maar in het bijzonder van 852 tot 1117. De Roes, een Varjaagse, noordelijke stam, worden uitgenodigd te heersen over de Oost-Slavische stammen en de Finnen. Bekend is de discussie: waren dit de Noormannen en waren dit de eerste heersers, of zaten de Roes altijd al in deze streek, en bestuurden ze zichzelf? In ieder geval zit Rjoerik aan het begin van de geschiedenis; zijn opvolger Oleg maakt Kiev tot de hoofdstad; daarna volgen Igor, zoon van Rjoerik; Olga, zijn vrouw, die zich laat dopen; haar heidense zoon Svjatoslav, en diens jongste zoon Vladimir, die Rusland laat kerstenen en

met een Byzantijnse prinses trouwt. Onder zijn zoon Jaroslav de Wijze heeft het rijk zijn eerste Russische metropoeliet en wordt het eerste Russische recht geformuleerd. En de kroniek besluit met zijn zoon Vladimir Monomach. In die jaren moest strijd worden geleverd tegen de Chazaren, een Turks steppenvolk, de Petsjengen, een Turks nomadenvolk, de heidense Polovtsen, en er zijn bemoeienissen met het Byzantijnse rijk en met de Bulgaren.

Minstens zo druk hebben de vorsten het met de strijd binnen de eigen familie. De Rjoerik-dynastie dijde uit,

de erfrechten waren tegenstrijdig en gaven aanleiding tot voortdurende twisten. Het is niet gemakkelijk alle veldslagen te volgen. Er zijn drie Izjaslavs, drie Jaropolks, drie Jaroslavs, en vijf personen die de naam Svjatoslav dragen – om maar enkele namen te noemen. Ze zijn bijna allemaal familie van elkaar, bestrijden elkaar en sluiten verdragen, die dan weer aanleiding geven tot nieuwe twisten. Vladimir Monomach zegt op het eind van zijn leven dat hij 83 keer ten strijde is getrokken. Temeer: er zijn maar weinig politieke personages die echt tot de verbeelding spreken, en de gebeurtenissen zijn lineair weergegeven, zonder veel plots en dieper liggende verbanden. Een stamboom achter in het boek houdt de lezer bij de les. Handzaam zijn ook de twee kaartjes, een met de steden waarom strijd werd geleverd, en een met de stammen en volkeren die de eenheid van het Rijk bedreigden.

Er zijn drie soorten tekst. Allereerst de verslagen van de politieke gebeurtenissen. En dan zijn er de legenden. Over de apostel Andreas, broer van Petrus, die op weg naar Rome over de Dnjepr vaart en een heuvel ziet

waar hij de toekomstige stad Kiev ziet verrijzen. De bouw van de stad Kiev, genoemd naar Kii, oudste van drie broers, de vorst van de stam der Poljanen. En natuurlijk vorstin Olga, uit Pskov, die als echtgenote naar Igor gebracht wordt. De Derevljanen, een Slavische stam, doden haar man en komen haar halen als vrouw voor hun vorst. De wraakneming van Olga is de moeite waard om te lezen.

De Byzantijnse keizer Constantijn wil met haar trouwen; hij zegt immers tegen Olga dat ze waardig is “met ons” in zijn stad te heersen. Olga voelt nattigheid: “Doopt me dan zelf, zo niet, dan laat ik me niet dopen.” De keizer doopt haar dan met de patriarch. Aldus de tekst. Maar omdat ze zich door de keizer heeft laten dopen, is een huwelijk kerkrechtelijk niet meer mogelijk.

Slim is ze. Haar zoon Svjatoslav wil zich niet laten dopen. Toch houdt ze van hem, en staat hem bij tot hij volwassen is. Haar zoon verlaat Kiev, zij sterft drie dagen later, na een verbod door haar van de heidense begrafenisfeesten, die er nog steeds zijn.

Ten derde is er veel ruimte voor geestelijke beschouwingen: duidingen en vermaningen. In het begin al zien we dat het Russische land behoort tot het erfdeel van Jafeth, de zoon van Noach, dat dit volk na de toren van Babel de Slavische talen krijgen toebedeeld, waarna de apostel Andreas aan de kust van Pontus, aan de Zwarte Zee, zijn onderrichtingen geeft. De verdere gebeurtenissen zijn, naar Byzantijs voorbeeld, gedateerd volgens de wereldkalender vanaf de schepping in 5508 voor Christus. De geschiedenis van Roes begint in 6360: 852, en de kroniek is voltooid in 6624: 1116, door Silvester, de abt van het Michaëlsklooster, in Vydubitsji bij Kiev.

Ook na de kerstening zijn de heidense goden nog springlevend. Maar de gebeurtenissen zijn opgeschreven door monniken. Er is een levendig geloof in engelen en duivels. Als de bojaren in Kiev in 983 de zoon van een bekende Varjaag aan de goden willen offeren, lezen we: “De duivel was hierom verheugd, maar wist niet dat zijn ondergang naderde. Hij deed veel moeite om het christelijk volk uit te roeien, maar toch werd hij door het Heilig Kruis uit deze landen verjaagd.” Verder is de Boze voortdurend aan het werk: hij zorgt ervoor dat de heidenen het Russische land bedreigen, dat familieleden elkaar bestrijden. En alle ellende en onheil die eruit voortkomt is een straf voor

onze zonden. Het kan ook zijn dat engelen hier de hand in hebben. Zelfs de heidenen, Alexander de Grote al, worden geleid door engelen, en als er tegen ze gestreden wordt, hebben engelen daarvoor gezorgd.

Ook zijn er veel tekenen, veelal in de zon en de maan, die zich buiten de natuurlijke orde begeven; ze zijn zichtbaar in een bepaald land, maar niet in alle landen. De geschiedenis van het Kievse Rijk wordt ingebed in de heilsgeschiedenis. Het wereldbeeld is bipolair: goed staat tegenover kwaad, en de christenen tegenover de heidenen. De teneur is verder nationalistisch.

In de tijd dat er met de Nestorkroniek werd begonnen waren de meeste geschriften vertalingen uit het Grieks in het Oost-Slavisch met elementen uit het Oud-Kerkslavisch. Dit was waarschijnlijk niet de omgangstaal. De vertaler moet zich een weg banen door uitgaven van zes verschillende handschriften, waarvan het oudste uit 1337 stamt. Er is veel discussie over legende en waarheid; wie waren de eerste heersers?; hoe spreken we over ‘Russen’? – is de naam van de Varjaagse stam, de Roes, een verklaring? Hoe waar zijn de mooie verhalen over kerstening en doop? We weten dat er nogal wat betrekkingen waren met het Westen – maar daarover in de kroniek geen woord.

De slotsom is dat we hier een rijk, interessant boek hebben. De kroniek leest op veel plekken niet als een literair juweel: de taal is meestal simpel, de gebeurtenissen zijn achter elkaar gezet, zonder veel causale verklaringen, slimme structuren of plots. De drie soorten tekst: verhaal, legende en geestelijke beschouwing gaan zonder veel systeem in elkaar over. De vertaler geeft zelf toe dat hij meer synoniemen gebruikt dan de tekst zelf biedt. Maar voor elke Rusland-belangstellende is het een belangrijke uitgave, rijk aan aanknopingspunten voor verdere studie. En zeer informatief ook door het uitgebreide nawoord, waarin wordt ingegaan op de historisch-culturele context en op de kwesties van auteurschap, redacties en bronnen.

Dolf Bruinsma

Nestorkroniek. De oudste geschiedenis van het Kievse Rijk.

Vertaling en nawoord: Hans Thuis.

303 + XXXII blz., uitg. Vantilt, Nijmegen 2015

Oecumenische avant-garde

Andrei Sjeptitski-colloquium in Leuven

De Oekraïense grieks-katholieke kerkleider metropoliet Andrei Sjeptitski gold al in zijn jongvolwassenheid als een buitenbeentje.

Controversieel was en bleef hij. Niet zonder kleerscheuren gidste hij zijn kerk door twee wereldoorlogen en als oecumenicus bleef hij niet onbesproken. Als hoofd van een kerk die uit de orthodoxe traditie stamt, maar het oppergezag van de paus erkent, oogste hij naast waardering vooral wantrouwen, zowel in het westen als in het oosten.

Rooms-katholieken beschouwden hem als een ten halve gekeerde orthodox – orthodoxen zagen in hem een slinkse rooms-katholieke missionaris. Een leven lang heeft hij die vooroordelen bestreden.

Kyr Borys Gudziak, bisschop van de Grieks-katholieke Oekraïense eparchie van Sint-Volodymyr te Parijs, houdt zijn voordracht op de Leuvense conferentie over mgr Andrei Sjeptitski (links op deze foto afgebeeld op een ingelijst fotoportret) (Foto: M. Fletcher).

Van de in 1865 geboren kerkvorst weten we te weinig, behalve misschien wat kwaadwillende of welgemeende clichés. Dit is zeker in West-Europa het geval, maar niet alleen daar. Daarom was het meer dan goed dat het Oekraïense grieks-katholieke bisdom van Parijs en het Louvain Centre for Eastern and Oriental Christianity (LOCEOC) een studiedag wijdden aan de belangrijkste Oekraïense grieks-katholieke kerkleider van de twintigste eeuw. Op 12 november kwam in het Leuvense Maria-Theresiacollege een gezelschap van liefhebbers en studenten bijeen om te horen hoe Sjeptitski's oecumenische project eruit zag en wat er van terecht is gekomen. De keuze voor de eind 1944 overleden Sjeptit-

ski ligt niet direct voor de hand. Waarom ons bezig houden met een relatief onbekende kerkleider in een tot voor kort obscuur, nu omstreden deel van Europa? En wat kan hij nog voor ons betekenen? In zijn tijd en in zijn kerk werd oecumene immers klip en klaar veroordeeld, bijvoorbeeld in de encycliek *Mortalium animos* uit 1928. "Dat dus de gescheiden zonen terugkomen naar de Apostolische Zetel, gevestigd in de eeuwige Stad, om zich aan Haar leer en leiding te onderwerpen", zo omschreef paus Pius XI in een van de slotparagrafen van deze encycliek het rooms-katholieke alternatief voor dialoog en discussie. Daar komt nog eens bij dat de oecumene van de begin twintigste-eeuwse groot-aartsbisschop van Lviv weinig theolo-

gisch van aard was en vooral lijkt te bestaan uit het toepassen van *common-sense* en goede omgangsvormen. Kortom, pragmatisme overheerste.

‘Out of the box’

Een *out of the box character*, een *people’s man*, zo karakteriseerde de uit Parijs aangereide bisschop Borys Gudziak de metropoliet. In zijn welkomstwoord memoreerde Gudziak hoe de jonge Sjeptitski in 1887 alleen naar Rusland trok om er de vermaarde filosoof Vladimir Solovjov te ontmoeten. Ook vertelde de grieks-katholieke bisschop van Parijs hoe de van huis uit rooms-katholieke jongeman een jaar later en tegen de wil van zijn ouders besloot om in een grieks-katholiek klooster in te treden.

Sjeptitski was sociaal bewogen. Zo zette hij zich in voor ieder die zich in nood bevond, niet alleen voor rooms- en grieks-katholieken, ook voor Joden en orthodoxen. In de West-Oekraïense metropool Lviv stichtte de Pools-Oekraïense graaf een museum, een ziekenhuis, weeshuizen en een theologische academie. Hij was een mecenas der kunsten en steunde de emancipatie van de politiek en cultureel gemarginaliseerde Oekraïense bevolking. Zichzelf leerde Sjeptitski Hebreeuws en Jiddisch en hij was geliefd in de *stetls*. Wanneer hij dorpen of steden bezocht, werd de metropoliet steevast door de plaatselijke rabbijn begroet. Niet zonder compromissen of feilen stuurde hij zijn kerk door de Tweede Wereldoorlog, maar redde talrijke joden het leven. Hij deed dat samen met zijn broer Kliment die postuum de Yad Vashem-medaille kreeg toegekend. Daaraan had bisschop Borys kunnen toevoegen dat volgens de metropoliet bekering van de Joden het ultieme doel en middel was om hen moreel te verbeteren. Zijn humanistische inborst ten spijt, bleef Sjeptitski wat dat betreft een kind van zijn tijd.

Om nog een andere reden was de metropoliet een indrukwekkende persoon. Hij mat bijna twee meter, terwijl zijn broer, de Poolse generaal Stanisław Szeptycki, liefst twee meter tien groot was.

Hereniging als doel

In Sjeptitski’s visie waren de Orthodoxe Kerken volwaardig kerk en was de erkenning van de paus van Rome eigenlijk het enige waarin deze kerken tekort schoten. Heel pragmatisch kon de verbinding met de H. Stoel van Rome bescherming bieden tegen overdreven staatsin-

menging. Nog veel belangrijker was uiteraard het pausschap als een zichtbare en blijvende garantie voor de waarheid van de kerkelijke leer die, door de versnippering van Orthodoxe Kerken in nationale deelkerken, sterk onder druk was komen te staan. Veel zaken, zo meende Sjeptitski, gingen daar ten onrechte door voor orthodox. Ook werden de orthodoxe kerkleiders geplaagd door een clichématige kennis van de katholieke leer en praxis. Een besluit om het primaatschap van de paus te erkennen was in de ogen van metropoliet Sjeptitski geen bekering, want oosterse en westerse kerken leefden vanuit gedeelde, zij het specifieke tradities die hun eigen bestaansrecht hadden. Beide hadden elkaar iets te vertellen en konden elkaar verrijken. Wat dat betreft kan Sjeptitski met recht een katholieke proto-oecumenicus genoemd worden.

Spreker Taras Dzjoebanski – via *YouTube* in het Maria-Theresiacollege aanwezig – schrok in zijn lezing niet terug voor die kwalificatie van oecumenische voorloper. Enigszins provocerend schetste de Oekraïense grieks-katholieke theoloog een contrast tussen de “huidige oecumenische discussie die vooral een zichzelf interpreterende papiermachine lijkt te zijn” en de inspiratie van metropoliet Andrei Sjeptitski. “Geen volk als het onze heeft zoveel geleden om de eenheid van de kerken”, zo citeerde Dzjoebanski de grieks-katholieke kerkleider.

Dzjoebanski wees ook op de zogenaamde Velehrad Conferenties, die in het gelijknamige Tsjechische dorpje tussen 1907 en 1936 plaats hadden gevonden. Samen met de rooms-katholieke aartsbisschop van Olomouc, Antonin Stojan, was Sjeptitski de initiatiefnemer en eerste conferentievoorzitter geweest. Groot was beider verlangen de breuk tussen Orthodoxie en Catholica te verkleinen, die door geschiedvervalsing, een berg vooroordelen en gebrekkige talenkennis almaar meer was opgerekt.

Alles bij elkaar een hele opgave. Soms maakten orthodoxe geleerden in Velehrad hun opwachting, al bleek uit verslagen in *Échos d’Orient* en *The Tablet* dat er naast enige sympathie toch vooral orthodoxe weerstand bestond tegen deze bijeenkomsten, juist vanwege pretenties rond het pausschap. En niet alleen de orthodoxen koesterden wantrouwen. Naast Vaticaanse steun, zelfs pauselijke zegen, heerste er in Rome veel scepsis en misverstand – wat nog altijd het geval schijnt te zijn.

TWEE MENTALITEITEN

DE PSYCHOLOGIE VAN DE HERENIGING

DOOR
METROPOLIET
ANDREAS
SZEPTYCKYJ
1865-1944

MET VOORWOORD VAN
Mgr. J. F. TH. PERRIDON

Oecumenische praktijk

Een open en ongedwongen gesprek over Kerk en dogma lag destijds niet voor de hand, want zowat alle kerken koesterden een gewapend betonnen geloof in beide. Zelf zag metropoliet Sjeptitski alleen het pausschap als een serieus geschilpunt tussen Orthodoxie en Catholica. Voor de rest stelde hij vast dat “het huidige onderscheid niet groot is en er geen principieel verschil bestaat.” Ongetwijfeld daarom meende Taras Dzjoebanski dat Sjeptitski’s positieve waardering voor de Orthodoxie dicht bij het Tweede Vaticaans concilie stond. Met het begrip *zusterkerk* werd in november 1964 de familiale nabijheid en affectie tussen Orthodoxie en Rooms-katholieke Kerk gekenschetst en de metropoliet zou daar probleemloos mee hebben ingestemd, meende Dzjoebanski.

Ook de praktijk die de Oekraïense grieks-katholieke kerkleider nastreefde, oogt modern voor zijn tijd. Dzjoebanski putte in zijn presentatie uit enkele teksten van metropoliet Sjeptitski, die over de ‘oecumenische methode’ gaan. Twee zijn in het Nederlands vertaald als *De rol van de westerlingen in het apostolaat van de*

hereniging (1923) en *Twee mentaliteiten: de psychologie van de hereniging* (1929). In die eerste tekst onderzocht de metropoliet hoe hereniging wel en niet plaats moest vinden. Essentieel was het scheppen van de juiste sfeer. Die werd niet op de eerste plaats bevorderd door een streven naar individuele bekering, die enkel verdeeldheid en vijandschap zou zaaien onder de orthodoxen zelf en daarom niet beklifde. Een goede atmosfeer werd evenmin gediend door de zwakheden van de Orthodoxie groot uit te tekenen en daar een katholiek alternatief tegenover te plaatsen. En evenmin door de kerken die zich herenigden met Rome als onvolmaakte, tweederangs-katholieken te behandelen, iets wat de Oekraïense grieks-katholieke Kerk zelf had moeten ervaren.

Toenadering was meer gediend met “het scheppen van een voor de hereniging gunstig klimaat in de christelijke gedachtenwereld” door “elkaar wederzijds te leren kennen en te begrijpen, en daarna, voor zover dit mogelijk is, samen te werken in de strijd tegen de anti-christelijke elementen.” In *Twee mentaliteiten* bepleitte metropoliet

Sjeptitski een vergelijkbaar standpunt: “Het Oosten verschilt...van het Westen niet zozeer in de leerstukken, als wel vooral door de wijze waarop het deze opvat.” Toch leek hij nu strenger dan voorheen. Een in de tekst van 1923 afwezig twiststuk, namelijk het eerste Mariadogma, zou vanuit orthodox zicht inpasbaar zijn als de Orthodoxe Kerken maar wilden geloven dat de katholieke leer zonder onderbreking en waarachtig was overgedragen.

Wie trouwens Sjeptitski’s omgang met de Joden vergelijkt met de manier waarop hij de Orthodoxe Kerken benaderde, ziet interessante overeenkomsten. Beide groepen behoefden morele en theologische verbetering, maar van dwang kon geen sprake zijn en goede sfeer en wederzijdse kennisname stonden voorop.

Terwijl bekering van de Joden tot hun morele verheffing zou leiden, lag dit met de Orthodoxie evident anders.

Erflater?

Toen metropoliet Andrei Sjeptitski zich in *Twee mentaliteiten* afvroeg of “we aan het begin staan of reeds aan het einde van de terugkeerperiode

raken”, durfde hij daar geen categorisch antwoord op te geven. Wel vermoedde hij “dat de terugwaartse beweging begonnen is”. Met dat laatste sloeg de Oekraïense grieks-katholieke kerkleider de nagel net niet op zijn kop.

Natuurlijk, met het concilie dertig jaar later werd een mijlpaal bereikt op de *via oecumenica*, maar dan toch vooral vanuit Romeins perspectief. Na de val van het IJzeren Gordijn in 1989 bleek namelijk dat de orthodox-katholieke toenadering door de communistische Oostblok-regeringen gebruikt was om hun slechte imago in het westen wat op te vijzelen. De oecumene werd vervolgens binnen de Orthodoxe Kerken zelf een splijtzwam van jewelste. En meer nog, de Russisch-orthodoxe Kerk maakte het voortbestaan van Sjeptitski's Oekraïense Grieks-katholieke Kerk tot inzet van goede relaties tussen Rome en Moskou. En zo bleef het tot op de dag van vandaag.

In die oecumenische controverse wordt het portret van de groot-aartsbisschop van Lviv, graaf Andrei Sjeptitski, routinematig met insi-

nuatie besmeurd. Beschuldigingen van collaboratie met de nazi's en medeschuld aan de holocaust tellen dan het zwaarst. Dit is erg jammer. Met zijn streven naar een beter begrip van de Orthodoxie via het zogenaamde 'apostolaat van de hereniging' in West-Europa en Noord-Amerika heeft de metropoliet oprecht geijverd voor een positief zicht op een rijke christelijke traditie die tot dan toe vooral met rooms-katholieke vooroordelen werd bekeken en beoordeeld. Sjeptitski's grootste verdienste was wel zijn poging om de Orthodoxie te laten spreken met haar eigen stem.

Frans Hoppenbrouwers

Frans Hoppenbrouwers is medewerker van de stichting *Communicantes* te Tilburg. *Communicantes* beweegt zich op het gebied van uitwisseling en dialoog met onder andere de Rooms-katholieke Kerk en gelovigen in Oost-Europa. Daarbij staat het thema vrede en verzoening centraal.

ZONDAG VOOR DE OOSTERSE KERKEN 2016

Vijfde Zondag van Pasen 24 april

AANDACHT VOOR DE CHRISTENEN VAN SYRIË EN IRAK

De oorlog in Irak en Syrië betekent een enorme humanitaire ramp. Mensenlevens kapot; mensen op de vlucht: in eigen land, omringende landen, Europa, tot Nederland toe.

In het Midden-Oosten horen christenen (samen met de yezidi's) tot de meest kwetsbare en bedreigde minderheden.

Zondag voor de Oosterse Kerken 2016 brengt de christenen in Syrië en Irak, maar ook hun vele vluchtelingen, onder de aandacht. (Hoe) kunnen ze in vrijheid present blijven in de landen waar ze al 2000 jaar wonen? Wat kunnen wij voor hen betekenen? Hoe kunnen we de hulpverlening door de kerken daar voor alle slachtoffers steunen?

Deze Zondag voor de Oosterse Kerken is ingebed in de bredere oecumenische campagne van kerken en organisaties tussen 1 februari en 1 juni die voor deze problematiek aandacht vraagt bij het Nederlandse publiek.

Om in uw eigen parochie aandacht te besteden aan de christenen van Syrië en Irak zijn voor deze Zondag voor de Oosterse Kerken 2016 uitgebreide informatie en preek- en liturgiesuggesties ter beschikking op de website van de Katholieke Vereniging voor

Oecumene, die deze zondag organiseert: www.oecumene.nl

Voor meer info: secretariaat@oecumene.nl , 073-7370026

Byzantijnse liturgie X: De Anafora, het eucharistisch gebed

In het Griekse *anafora* zit het woord ‘terugbrengen’, ‘omhoog dragen’. Het is de sacrale term voor het teruggeven van de offergave aan de godheid. Anafora werd het Byzantijnse woord voor het eucharistisch gebed. Dat begint met de oproep van de diaken: *‘Laat ons eerbiedig staan, laat ons met vreze staan, laat ons aandachtig zijn om het offer in vrede op te dragen’*. De geloofsgemeenschap antwoordt: *‘Barmhartigheid, vrede, een offer van lof.’* Dan zingt de priester: *‘De genade van onze Heer Jezus Christus [...] zij met u allen,’* vervolgens: *‘Omhoog de harten!’* en *‘Laat ons de Heer dankzeggen’*¹.

De orthodoxe theoloog Alexander Schmemmann zegt dat de Kerk leeft vanuit de volheid die de drie leerlingen op de Tabor ervoeren, toen ze Jezus in heerlijkheid zagen, zodat Petrus uitriep: *‘Heer, het is goed dat wij hier zijn’*. We behoren niet enkel meer tot deze aardse wereld, maar zijn met de verheerlijkte Christus al enigszins in de hemel: *‘Omhoog de harten!’* In de hemel ligt ons thuisland en onze grootste schat.

Allereerst dankt de priester God voor de geheimen van schepping, verlossing en heiliging. Daarna volgt het *‘Heilig, heilig, heilig...’*. Hierop aansluitend wordt het mysterie van de menswording herdacht, en herhaalt de priester Jezus’ woorden bij het Laatste Avondmaal over brood en wijn:

‘Neemt en eet, dit is Mijn lichaam.’
‘Neemt en drinkt, dit is Mijn bloed van het Nieuwe Verbond.’ De

Goddelijke Liturgie: eucharistisch gebed (anafora) in Johannes van Damascuskapel, 's-Hertogenbosch.

priester gedenkt hierna Jezus’ offer op het kruis, maar ook Zijn verrijzenis, hemelvaart en glorievolle wederkomst, waarop de diaken de Gaven opheft en de priester zingt: *‘[zo] bieden wij U aan, het Uwe uit het Uwe, in alles en voor alles.’* Hierop volgt het aanroepen van de H. Geest over de Gaven (*epiclesis*), opdat Deze de Gaven vervult met Christus’ tegenwoordigheid.

Dan worden de heiligen herdacht, in het bijzonder Maria, en wordt gebeden voor de overledenen, de Kerk, onze wereld. Tot slot zingt de priester: *‘En geef ons om met één mond en één hart uw alomgeëerde en hoogverheven Naam te bezingen, van Vader, Zoon en H. Geest...’*

Het eucharistische gebed is één grote dankzegging, de letterlijke betekenis van het woord eucharistie. Geen dankbetuiging voor iets speciaals, maar dankzegging die hoort bij de ervaring van het paradijs. Zeker,

ons bestaan is door zonde getekend, waardoor we uit het paradijs verdreven zijn. Maar in de eucharistie beleven wij dat Christus ons door zijn offer van liefde weer naar het paradijs terugvoert. De deuren van het paradijs zijn door Hem geopend. Tijdens de liturgie en vooral in de paasweek wordt dit gesymboliseerd door de geopende deuren van de iconostase. Wat we in de eucharistie herdenken is niet louter terugdenken aan iets uit het verleden, maar dit herdenken brengt ons naar de toekomst van Gods koninkrijk. Dan is heel ons menselijk bestaan getransformeerd en geheiligd tot zijn oorspronkelijke bestemming. En ook al is ons leven nu nog door pijn en zorg getekend, toch ervaren we in de eucharistie de bevrijding hieruit en de toekomstige vervulling en bestemming van alles.

Paul Brenninkmeijer

¹ Gr. *eucharistêsômen* !

Pokrof

is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
oecumene athanasius
en willibrord

